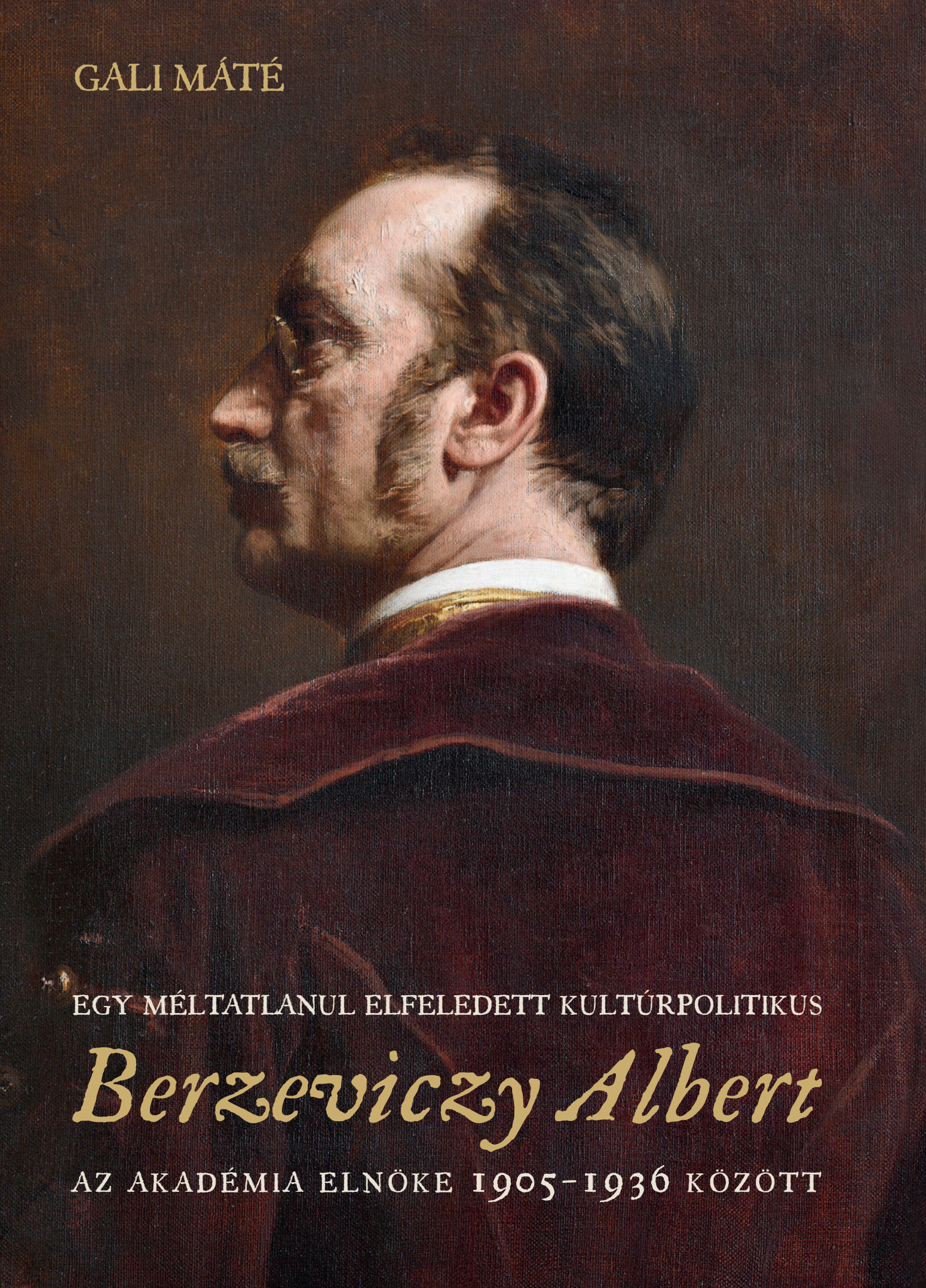

GALI MÁTÉ

EGY MÉLTATLANUL ELFELEDETT KULTÚRPOLITIKUS

Berzeviczy Albert

AZ AKADÉMIA ELNÖKE 1905-1936 KÖZÖTT

19–20. századi történelmünk során számos kiváló kultúrpolitikus alakította hazánk oktatás- és művelődésügyét. Közéjük tartozott **Berzeviczy Albert is, a magyar nemzeti szabadelvűség egyik jeles alakja.**

Hat évtizedes közéleti pályája során volt kultuszminister gróf Tisza István első kormányában, a képviselőház elnöke, továbbá a Magyar Tudományos Akadémia leghosszabb ideig hivatalban lévő elnöke.

A honi intellektuális élet megkerülhetetlen szereplőjének számított a 20. század első harmadában. Európai műveltséggel rendelkezett, napjainkig alapműként hivatkozott könyveket írt a neo-abszolutizmus koráról, illetve Aragóniai Beatrix magyar királynéről. Mindemellett alapító elnöke volt a Magyar Olimpiai Bizottságnak, s pártolta a budapesti olimpiarendezés gondolatát.

Berzeviczy Albert.
Benczúr Gyula festménye, 1905

Berzevicei és kakaslomnici Berzeviczy Albert a „magyar Gascogne”-nak is nevezett Sáros vármegye egy kis falujában, Berzevicén (ma Brezovica nad Torysou, Szlovákia) látta meg a napvilágot 1853. június 7-én. Az egyik legrégebbi – a 13. századból eredeztetett – magyar nemesi családból származott. Felmenői között megtalálhatjuk Berzeviczy Márton erdélyi kancellárt, illetve az ismert nemzetgazdász-reformpolitikust, Berzeviczy Gergelyt is. Édesapja, Berzeviczy Tivadar a vármegye főjegyzőjeként részt vett az 1848–49-es szabadságharcban, amelynek leverése után ideiglenesen nem vállalhatott hivatalt. A Deák-párt színeiben 1865-ben lett országgyűlési képviselő, és közreműködött az Eötvös József-féle 1868-as nemzetiségi törvény előkészítő munkálataiban. Sárosi tanfelügyelőként vonult nyugdíjba. Édesanyja, Szinyei Merse Amália a neves festő, Szinyei Merse Pál nagynénje volt, tíz éven keresztül pedig a Sárosmegyei Jótékony Nőegylet elnök asszonya.

AZ IFJÚKOR

A fiatal Berzeviczy az elemi iskola tananyagát magántanulónként sajátította el. Gimnáziumi tanulmányait Kisztebenben, Lőcsén és Budapesten végezte. Az érettségit követően előbb a Kassai Királyi Jogakadémián, majd a budapesti egyetemen hallgatott jogot, 1877-ben avatták államtudományi doktorrá. Még ugyanebben az évben feleségül vette az akkor 18 esztendőes Kuzmik Zsófiát, aki négy gyermeket szült neki, ám közülük csak a két ikerlány, az 1880-ban született Lilian és Edit érte meg a felnőttkort.

Közéleti pályája 1876-ban indult, amikor a frissen megválasztott sárosi főispán, Csáky Albin a vármegye tiszteletbeli aljegyzőjévé nevezte ki. A következő évben, immáron doktori címe birtokában, a vármegyei tisztújítás során egyhangú választással lett Sáros első aljegyzője, majd 1878-ban tiszteletbeli főjegyzője. Miután pedig gyógyíthatatlan betegségben szenvedő rokona, Kolosy Miklós 1880-ban elhunyt, valóságos főjegyzővé emelkedett. Hivatali állása mellett 1878-tól 1881-ig – katalikusként – az eperjesi evangélikus jogakadémián tanított kormányzati politikát, alkotmánytant, nemzetgazdaságot, továbbá jogenciklopédiát.

A '67-es közjogi alapon álló kormányzó párt, a Szabadelvű Párt szá-

mára a fiatal és igen ambiciózus Berzeviczy ideális jelöltnek tűnt az 1881-es országgyűlési választásokra készülve. Apja a kiegyezést támogató Deák-pártban politizált egykoron, és ő maga is arról volt ismert, hogy támogatta a dualista államberendezkedést, mivel abban látta a szláv és germán népek közé ékelődött magyarság megmaradásának zálogát. Addigi munkássága komoly jogi és közéleti érdeklődésről tett tanúbizonyságot, ami hasznosnak ígérkezett a parlamenti vitákban. Mindemellett pedig 1881-re a vármegye egyik jól ismert személyisége vált belőle, akire nem az ismeretlenség homályából előlépve kellett felépíteni a választási kampányt. 1881 nyarán ellenjelölt nélkül választották az eperjesi kerület képviselőjévé.

A KÉPVISELŐHÁZ TAGJA

A 28 éves Berzeviczy Albert tanári múltja ellenére a képviselőházban először a felirati és a kérvényi bizottságban kapott helyett, utóbbinak ráadásul az előadója lett. Ezt követően került át a közoktatási bizottságba, ahol gyorsan felfigyelt a szorgalmára, valamint a tehetségére Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter. Az idős Trefort már 1883-ban miniszteri tanácsosi címet kínált fel neki, és azt jósolta, hogy a kultuszminisztériumban akár államtitkár, de még miniszter is lehet belőle! Az ifjú képviselő 1884-ben fogadta el Trefort ajánlatát, és 1887-ig tanácsosi, majd 1894-ig államtitkári rangban szolgált a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban.

A parlamenti küzdelmekben – és általában a közéleti szereplései során – Berzeviczy rendre kimérten, érzelmektől mentesen viselkedett. Ennek okán, valamint sápatag bőrszíne miatt kortársai „márványarcú embernek” nevezték el (míg ellenfelei „márványarcú ökörnek” gúnyolták). A törvényhozásban – a földkérdés kivételével – gyakorlatilag minden fontosabb sorskérdésben állást foglalt: az Ausztriához fűződő közjogi viszonyunkat illetően, a közös hadsereg ügyében, a zsidókérdésben, továbbá a nemzetiségi kérdés kapcsán.

Az 1867-es kiegyezést Berzeviczy a történelmi magyar állam fennmaradása szempontjából elengedhetetlen szükségességnek tartotta. Éppen emiatt támogatta a dualizmus rendszerét. Egyetértett idősebb gróf Andrássy Gyula azon érvelésével, hogy a kiegye-

zést megalkotói „nem könnyen felszedhető nomád sábornak” tekintették, hanem tartósan rendezni kívánták vele a közjogi kérdéseket. Nem akart változtatni a fennálló kereteken, és meg volt győződve arról, hogy I. Ferenc József személyében egy acélos kötelességtudattal és szilárd jellemmel bíró, bölcs uralkodó vezeti az Osztrák–Magyar Monarchiát.

Tisztában volt azzal, hogy a két központi birodalom egyik támasztéka a közös hadsereg, hiszen háború esetén az államot lehetetlenség lett volna két különálló, osztrák, illetve magyar haderővel megvédeni. A véderőfejlesztésről szóló országgyűlési csatározásokban ezért rendre a császári és királyi hadsereg fejlesztése mellett szállt síkra, szemben a függetlenségi párti ellenzékkel, amely nemzeti szuverenitásunk biztosítékát többek között az önálló magyar haderő felállításában, valamint a magyarországi sorozású ezredek esetében a magyar nemzeti jelleg erősítésében látta.

Berzeviczy Albert alapvetően klaszikus liberális elveket vallott. Politikai gondolkodása, társadalom- és világ-

képe a 19. századi konzervatív–liberális eszmerendszerben gyökerezett. Ragaszkodott a vallásszabadsághoz, az állam és az egyház szétválasztásához, elfogadta a rendiség lebontását, továbbá a parlamentáris kormányzati struktúrát. Elkötelezett volt az állampolgári jogegyenlőség mellett is.

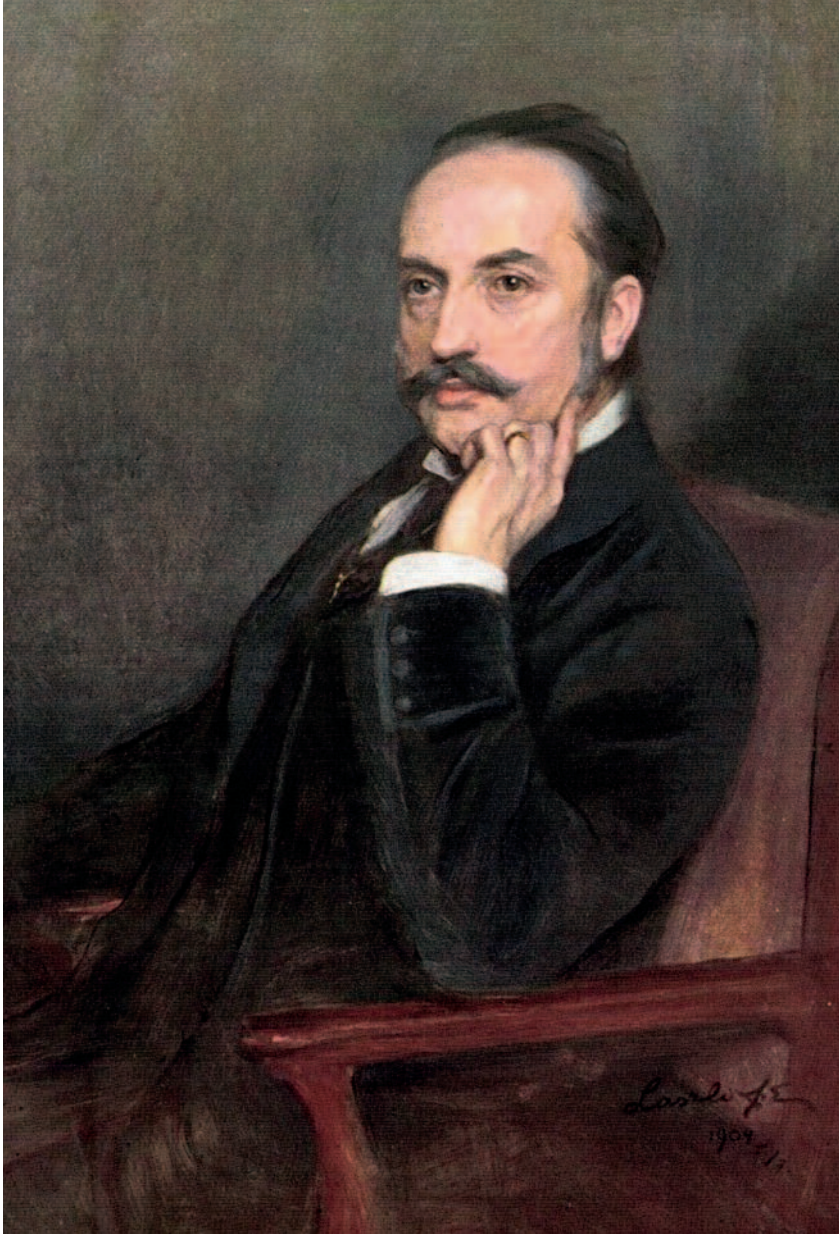
Utóbbi markánsan képviselte a zsidókérdésben a dualizmus kori magyar parlamentben. Ha kellett, a polgári jogegyenlőség védelmében még Istóczy Győzővel, az Országos Antiszemita Párt hírhedt vezérével is szembeszállt. Akkoriban ugyanis a dualizmus időszakának nemzeti liberális integrációs politikáját vallotta. Úgy vélte, hogy a polgári átalakulás során végrehajtott jogkiterjesztésnek köszönhetően az ország lakosai nyelvi, etnikai és vallási különbségeiktől függetlenül hajlandóak lesznek nyelvükben, valamint érzéseikben magyarrá válni. Az 1890-es évek egyházpolitikai küzdelmeiben a szabad vallásgyakorlásra, a polgári anyakönyvezésre, illetőleg a kötelező polgári házasság bevezetésén túl az izraelita vallás recepciója mellett törtélandzsát. Szavai szerint az egyenjogúsítás „nem kizárólag a zsidók érdeke, hanem érdekeiben fekszik a magyar nemzetnek az, hogy a nemzettest összeforrasztásának mindennemű, még meglévő akadályai elháríttassanak”.

Liberalizmusának azonban voltak igen határozott nemzeti-nacionalista vonásai is. Ezek főképpen a nemzeti-ségi kérdésben és a tanügyet illetően vallott elképzelései között érhetőek tetten. A nemzetiségi kérdés – akárcsak a reformkor óta a magyar uralkodó elitet, valamint a politikai gondolkodókat – őt is élénken foglalkoztatta. Sok más magyar kortársához hasonlóan Berzeviczy is azt képviselte, hogy az állam nyelvének magyarnak kell lennie, és aki a hazai tudományos vagy művészeti életben érvényesülni akar, esetleg az államigazgatásban óhajt elhelyezkedni, annak a saját érdekében valamilyen szinten meg kell tanulnia magyarul.

Nemzetiségpolitikai elképzeléseit ugyanakkor egyáltalán nem lehet sovánisztának nevezni, mivel sosem hirdette, hogy a magyarság felsőbbrendű lenne az ország más népcsoportjainál, sosem törekedett a nem magyar nemzetiségűek erőszakos elnyomására, és sohasem állított olyat, hogy nemzeti-ségeink kultúrája alacsonyabb rangú lenne a magyarnál. 1891-ben például az etnikailag igencsak kevert szülővármegyéje székhelyén, a felvidéki művelődés egyik központjaként számon tartott Eperjesen is arról értekezett, hogy a honi nemzetiségek kultúrái nem lehetnek alárendelt szerepben a magyarral szemben, mivel azok „nem arra

—
Berzeviczy Albert a dolgozószobájában
—

vannak hivatva, hogy egyéni sajátosságokkal egészen elenyészzenek a magyarságban, hanem arra, hogy a magyarságon és annak kultúráján belül külön árnyalatot képviseljenek s ezáltal gazdagítsák nemzeti kultúránk tartalmát, fokozzák annak becsét”.

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁS- ÜGYI MINISZTER

Berzeviczy Albert oktatásügyi elképzeléseinek két lényegi eleme volt: a magyar nemzeti szellemű nevelés meghonosítása az iskolákban, valamint a magyar államnyelv tanításának fokozott(abb) érvényesítése. Már 1883-ban a középiskolai reformról rendezett országgyűlési vitában e kettő fontosságát hangsúlyozta, a középiskolák feletti állami főfelügyelet szükségességén túl.

A tankötelezettség következetes érvényesítése, illetve a tanítóképzés álla-

mosítása mellett számára elsőrendű volt az is, hogy az iskolák ne egyházi, hanem állami fenntartásúak legyenek. Az elemi népoktatás terén ugyanis a dualizmus idején a felekezeti fenntartású intézmények voltak túlsúlyban, az iskola tanítási nyelvének meghatározása pedig az egyházak autonómiájának körébe tartozott. A felekezeti önállóság okán az állam ezen tanintézmények oktatói ellen ráadásul nehezebben tudott fellépni, amikor például úgy ítélte meg, hogy a nemzetiségi vidéken épült, egyházi tulajdonban álló iskolákban egyes tanárok az egységes magyar állameszmével ellentétes nézeteket hirdetnek.

Berzeviczy a magyar „kultúrfőlény” híve volt, mert úgy hitte, hogy az lesz majd – gróf Széchenyi István szavaival élve – „olvasztó felsőséggel” a hazai nemzetiségek irányába. Legfőbb tanügyi célkitűzése az 1868-as népoktatási törvény revíziója volt, mivel állás-

pontja szerint az Eötvös József által megalkotott jogszabály képtelen volt megteremteni az ország nyelvi homogenitását. Ennek érdekében kultuszminisztériumi karrierje csúcán, gróf Tisza István első kormányának vallás- és közoktatásügyi minisztereként (1903–1905) törvényjavaslatot nyújtott be 1904 őszén az országgyűlésnek, amelyben a tankötelezettség következetesebb betartására, a tanítók fizetésének emelésére, képzésük szigorítására, valamint a tanfelügyelet hatékonyabbá tételére tett javaslatokat. Ezenfelül előírta, hogy minden nem magyar tanítási nyelvű, hat évfolyamos elemi népiskolában tanuló diáknak tanulmányai végére az állam nyelvét olyan mértékben kell elsajátítania, hogy „az ő életviszonyainak megfelelően gondolatait magyarul helyesen ki tudja fejezni, továbbá tudjon magyarul folyékonyan olvasni, írni és számolni”.

A Tisza-kabinet 1905 nyarán történt bukása miatt ez a jogszabálytervezet nem emelkedett törvényerőre, számos eleme viszont beépült és kiindulópontja lett Apponyi Albert 1907-es népoktatási törvényének. S bár népoktatási reformtörekvése zátonyra futott, 1903 és 1905 közötti, rövid kultuszminisztersége idején kezdődtek meg a Zeneakadémia építési munkálatai, fejeződött be a jáki templom helyreállítása, és költözött új épületbe az Országos Színművészeti Akadémia. Sokat tett az országos népkönyvtárhálózat kiépítéséért is.

ÍRÓI ÉS TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA

A Tisza-kormány bukása, valamint a Szabadelvű Párt 1906-os feloszlása miatt Berzeviczy ideiglenesen visszavonult a politikai életből, és írói, illetve tudományszervezői ambícióinak szentelt nagyobb figyelmet.

Az írás fiatalkorától kezdve foglalkoztatta: nővéreivel, Annával és Rózával már kilencévesen családi gyerekklapot készített. Első publicisztikái, melyek a legkülönfélébb témákat ölelték fel, tizenhét esztendőskorában jelentek meg az ifjúsági lapokban. Ez idő tájt próbálkozott meg magánszorgalomból próza- és versfordításokkal is. 1874-ben háromrészes, esztétikai tematikájú cikksorozatát közölte Szana Tamás szerkesztő-

kritikus a *Figyelő* című irodalmi és művészeti folyóiratban.

Röviddel parlamenti képviselővé választása után még írt néhány könnyedebb lektúrt az országos lapokba, ám ezt követően ideje és energiája nagy részét politikai karrierjére összpontosította. 1894-ben az államtitkári pozícióból távozva adta ki legjelentősebb oktatáspolitikai munkáját *Közművelődésünk és a harmadik egyetem* címmel, amelyben a budapesti és pozsonyi egyetemek mellett egy harmadik felsőoktatási intézmény felállítása mellett érvelt. Öt évvel később adta közre olaszországi utazásai nyomán született, döntően művészettörténeti vonatkozású művét, amely az *Itália: úti rajzok és tanulmányok* címet viselte.

1900-ban tagjává választotta a rangos irodalmi egyesület, a magyar kultúra meghatározó fóruma és alakítója, a Kisfaludy Társaság. Művészettörténeti és publicisztikai munkássága elismeréseként pedig 1904 májusában tiszteleti tagjává fogadta a Magyar Tudományos Akadémia is. Fél évvel később hivatalban lévő kultuszminiszterként bekerült a tudós társaság igazgatótanácsába, 1905-ben pedig az MTA elnökévé választották.

Berzeviczy tényleges írói és tudományos pályafutása az elnökké választását követően indult meg. Olaszországi tartózkodásai során olyannyira az érdeklődése előterébe került az érett itáliai reneszánsz művészete, hogy 1906-ban monográfiát szentelt a kérdésnek, *A cinquecento festészete és szobrászata* címmel. Egy évre rá kiadta *Régi emlékek 1853–1870* című visszaemlékezését gyermek- és ifjúkoráról. 1908-ban közölte az első igazán figyelemreméltó történeti munkáját Aragóniai Beatrix magyar királynéről. *A Beatrix királyné (1457–1508). Történelmi élet- és korrajz* az egyik legfontosabb alaplátásának számít e témában, mivel magyar nyelven azóta sem készült jobb áttekinthetőség, az alaposág, továbbá a rendkívüli adatgazdagság jellemezte, ami ellensúlyozta kissé nehézkes stílusukat, illetve azt, hogy a szerző megállapításai sokszor már a saját korukban sem számítottak feltétlenül újszerűnek.

SPORT ÉS OLIMPIZMUS

Berzeviczy meglehetősen színes és sokrétű életművének bemutatása nem lenne teljes, ha nem szólnánk röviden a magyar sport hőskorában kifejtett sportvezetői tevékenységéről. Még a kultusztárca államtitkáráként az ő hatáskörébe tartozott az iskolai testnevelés ügye, amelynek fontosságára számos helyütt, köztük a képviselőházban is igyekezett felhívni a figyelmet. A testnevelést és a sportolást ugyanis a szellemi túlerheltség ellenszerének tekintette. Csáky Albinnal karöltve 1891-től kezdve honosította meg az országos ifjúsági tornaversenyeket hazánkban.

1885-ben részt vett a Magyarországi Tornaegyletek Szövetségének megalapításában, és a szervezetnek két ízben (1896–1903, 1910–1923) volt az elnöke. 1895-től három esztendőn át a Nemzeti Torna Egylet elnöki tisztségét is betöltötte. Mindezek fényében nem meglepő, hogy őt választották az 1895 decemberében megalakult Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) első elnökévé is.

Az olimpiai gondolat régebb óta foglalkoztatta. 1890 januárjában a parlamentben is abbéli meggyőződésének adott hangot, hogy *„előbb-utóbb vissza kell térnünk az olympiai és pythiai játékok szép korára, amikor a testi és szellemi erők, úgyszólván, mint egyrangú tényezők küzdtek a versenypályán”*. Baráti viszonyban állt Kemény Ferencsel, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság magyar tagjával, illetve rajta keresztül Pierre de Coubertin báróval, a modernkori olimpiai játékok atyjával.

A MOB vezetőjeként elsődleges feladata sportolónk versenyekre történő kijutásának megszervezése volt. Ennek érdekében rendszeresen közbenjárt a kultusztárcánál a szükséges anyagi források előteremtése érdekében. 1900 márciusában, a párizsi olimpia előtt még a képviselőházban is szóvá tette, hogy *„az az ország, amely százezreket áldozhat lóversenyekre, talán áldozhat 2000 forintot arra is, hogy ifjúsága a testedzés terén megállja helyét a nemzetközi versenyekben”*. Elnöksége idején olimpikonjaink sikerrel vettek részt az athéni (1896), illetve a párizsi (1900) ötkarikás játékokon. S bár miniszteri kinevezése után nem vállalta tovább a szervezet irányítását, fontos megemlítenünk, hogy 1904 nyarán a St. Louis-i olimpián induló nemzeti csapatot az általa vezetett kultuszminisztérium minden korábnál magasabb összeggel, háromezer forinttal támogatta.

Berzeviczy elkötelezett volt a budapesti olimpiarendezés ötlete iránt is. Támogatta azt az elképzelést, hogy az 1920-as olimpiának a magyar főváros adjon otthont. Erre azonban az első világháborúban elszenvedett vereségünk után nem került sor, a versenyeket a belgiumi Antwerpenben rendezték meg.

A KÉPVISELŐHÁZ ELNÖKE

Négy év kihagyás után Berzeviczy 1910-ben tért vissza az országos politika színpadára. Alapítója és névadója lett a Nemzeti Munkapártnak, amelyet a Szabadelvű Párt egykori tagjai szerveztek. Pártja képviselőtében jutott ismételtén a törvényhozásba, Budapest II. kerületéből. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök felkérésére elvállalta a képviselőház elnökségét. E pozícióban azonban tehetetlennek bizonyult a véderőtörvény elfogadása ellen indított ellenzéki obstrukcióval szemben.

A békés, tárgyalásos megegyezés híve volt, s ezért nem támogatta barátja és politikai idolja, Tisza István elképzelését, aki a parlamenti munka akadályozását erélyes eszközökkel kívánta letörni. A gróf élete egyik legfájdalmasabb csalódásának nevezte Berzeviczy hozzáállását, mert éppen az egykori kultuszminiszter tekintélyétől és egyéniségétől remélte az obstrukció felszámolását. Berzeviczy megkísérelte a közvetítést a kormányzó Nemzeti Munkapárt és az ellenzék között, ám miután próbálkozásai kudarcba fulladtak, 1911 novemberében lemondott az elnöki tisztségről. A továbbiakban a képviselőház különböző bizottságaiban folytatta munkáját, a véderőtörvényt pedig 1912-ben fogadta el az országgyűlés.

A VILÁGHÁBORÚ ÉS A FORRADALMAK ÉLMÉNYE

Az 1914-ben kirobbant első világháborút a 61 éves Berzeviczy a parlamentben „harcolta végig”. Világosan látta, hogy az összecsapás tétje a régi Magyarország fennmaradása. Tisza István kormányfőnél, valamint Burián István közös külügyminiszternél emiatt többször is szorgalmazta a háború mielőbbi befejezését. Végig attól tartott, hogy annak elhúzódása esetén a gyenge tartalékokkal rendelkező Monarchia összeomlik, maga alá temetve az évszázados magyar államkeretet is. IV. Károly király 1917 februárjában élethossziglan

a főrendiház tagjává nevezte ki. Mivel azonban a főrendiház 1918 novemberében berekesztette üléseit, mindössze másfél évig foglalhatott helyet az országgyűlés második kamarájában.

1918 őszén beigazolódottak a félelmei, és szomorú tanúja lehetett a történelmi Magyarország felbomlásának. A polgári demokratikus forradalom idején visszavonultan élt a fővárosban, s ellenszenvvel figyelte az eseményeket. Az országot vezető gróf Károlyi Mihályt és társait rossz és felelőtlen politikusoknak tartotta, mert véleménye szerint nem léptek fel kellő határozottsággal hazánk területi integritásának védelmében.

Károlyi Mihály távozása, illetve a kommün 1919. márciusi kikiáltása után Berzeviczy életét rekvirálások, bankbetétei befagyasztása, a Magyar Tudományos Akadémia működésének felfüggesztése, továbbá hatósági zaklatások nehezítették meg. Ellenforradalmi szervezkedés alaptalan gyanújával áprilisban a bolsevikok négy napra a Markó utcai fogházba zárták. Szabadulását követően Erzsébet körúti otthonában

várta ki a Tanácsköztársaság bukását. A proletárdiktatúra alatti élményeit naplószerű formában írt visszaemlékezés-ként publikálta a Gratz Gusztáv szerkesztésében 1921-ben kiadott, *A bolsevizmus Magyarországon* című tanulmánykötetben. Ebben a kommünt terroristikus alapokon nyugvó, keresztény- és magyarellenes rendszerként jellemezte, amely megtagadott minden nemzeti ideált a múltból.

A MEGVÁLTOZOTT VISZONYOK KÖZÖTT

A fővárosba 1919. november 16-án bevonuló Horthy Miklóst Berzeviczy aznap este lelkes beszéddel köszöntötte a Nemzeti Kaszinóban. A következő hetekben többször is találkozott vele személyesen, és az a benyomása alakult ki róla, hogy derék katona, jó hazafi és jeles hadseregszervező, ám politikai dolgokban tájékozatlan, és azokról csak nehezen képes önálló véleményt formálni. Mindezek ellenére

üdvözölte Horthy 1920. március 1-jén történt kormányzóvá választását, mivel attól a központi hatalom megszilárdulását remélte a kommün bukását követően rövid ideig hatalmon lévő és számára csalódást okozó kormányok után.

Az újjászerveződő államélet feltételrendszerét alapvetően szabta meg az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés. A rendkívül súlyos feltételeket tartalmazó békeegyezményt Berzeviczy akkora katasztrófának tartotta, ami csak a tatárjáráshoz, a mohácsi vészhez, illetve az 1849-et követő neoabszolutista önkényuralomhoz mérhető. Ugyanakkor az volt a véleménye, hogy az ország szekerét az 1918. évi összeomlás, a forradalmak, valamint a trianoni területcsonkítás után Bethlen István lesz képes kihúzni a kátyúból, aki 1921 és 1931 között töltötte be a miniszterelnöki tisztséget. Az erdélyi származású

Berzeviczy Albert otthonában feleségével, Kuzmik Zsófiával

A MÁRVÁNYARCÚ EMBER

TÁPAY-SZABÓ LÁSZLÓ ÍRÓ-HÍRLAPÍRÓ JELLEMZÉSE BERZEVICZYRÓL
A PESTI HÍRLAP 1936. MÁRCIUS 24-I SZÁMÁBA ÍRT NEKROLÓGIJÁBAN

Nem tudom, látta-e valaki Berzeviczy Albertet nevetni? Én sohasem. De látta-e valaki őt haragudni? Én sohasem. Arca soha semmi indulatot nem árult el; sohasem ejtett ki egy szót, mely érzelmet fejezett volna ki, soha nem mondott és nem tett semmit, amit meg nem gondolt volna; soha senkit nem támadott és semmi lehetőséget nem szolgáltatott arra, hogy őt támadják. A hivatásos veszekedők ezért nem szerették; például Szilágyi Dezső egyenesen gyűlölte őt – semmi egyébért, csak azért, mert nem bírt belekötni, és így nem is bírta legyőzni.

Én az ilyen „márványarcú” embereket ismerem és csodálom. Semmivel sem érzek kevesebbet, mint más; öröm és szomorúság, lelkesedés és elkeseredés bennük is éppen úgy viharzik, mint másokban; ők egyszerűen – erősebbek, mint mások, mert mindig elegendő az energiakészletük nemcsak szándékaik megvalósítására, de indultaik főkentartására is. Azt a hatalmas vadat, melynek neve „én”, állandóan láncra verve tartják, hogy feltétlenül uralkodhassanak felette.

A MAGYAR „KULTÚRFÖLÉNY” ÉS AZ ÁLLAMNYELV

RÉSZLET AZ EPERJESI SZÉCHENYI-KÖR 1896. NOVEMBER 22-ÉN TARTOTT MILLENNIUMI DÍSZGYÜLÉSÉN ELHANGZOTT FELSZÓLALÁSBÓL

Maga a legtisztább magyarság fölmutat bizonyos faji különbségeket, különböző eredet és különböző mértékű vegyülés szerint; ez a processzus ismétlődik a jelenben is, szemünk előtt, és azok a nem magyar népelemek, amelyeket a magyarság, kultúrájának nem szóval hirdetett, de tényekben nyilvánuló fölénye által magába olvasztani képes, szintén nem arra vannak hivatva, hogy egyéni sajátságukkal egészen elenyésszenek a magyarságban, hanem arra, hogy a magyar-

ságon és annak kultúráján belül külön arnyalatot képviseljenek, s ezáltal gazdagítsák nemzeti kultúránk tartalmát, fokozzák annak becsét.

[...] senkit nyelvtől, nemzetiségétől megfosztani nem akarunk; senkit bármily nyelvű és nemzetiségű kultúr munkájában – ha az nem irányul eszméi által az állam ellen – megzavarni, akadályozni nem kívánunk; de a magyar nyelv ismeretének minél általánosabb elterjesztése által a haza minden polgárának saját érdekében eszközt akarunk nyújtani arra, hogy ebben az országban, ahol ez a nyelv az állam nyelve, minden téren és életének minden helyzetében boldogulni tudjon.

A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉSRŐL

RÉSZLET BERZEVICZY ALBERT *NEMZETI KATASTROFÁINK* CÍMŰ ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDÉBŐL A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1920. MÁJUS 9-I KÖZGYÜLÉSÉN

Hogy a monarchia felbomlásával visszanyerjük teljes állami függetlenségünket, ez szomorú vigasz azzal a ténnyel szemben, hogy ugyanakkor megfosztattunk anyagi függetlenségünk minden föltételeitől. A nekünk meg-hagyandó terület a határvédelem biztonsága, az ipari nyersanyagok és egyes elsőrendű fogyasztási cikkek, valamint a közlekedési vonalak fölötti rendelkezés szempontjából teljesen nélkülözi az életképesség kellékeit s a terhek, melyeket volt ellenségeink ránk akarnak hárítani, a gyámkodás, melynek gazdasági és pénzügyi ténykedésünket alávetni kívánják, nemzetünket nemcsak koldussá, hanem szomszédaink és pártfogóink rabszolgájává is tenné, mindenkorra megfosztaná az anyagi megerősítés és fellendülés lehetőségétől. [...]

A történelem és a természet törvényeit nem lehet békeszerződésekkel megdönteni; az évezredek összetartozás kötelekeit nem lehet mértéktelen hatalmi vágyak érdekében szét-szaggatni. A kik ezer év óta fennálló határokat játékszerként tologatnak idestova, legkevesbé követelhetik, hogy az általuk vont határokat bárki állandónak tekintse. Európa keletén a békét, a civilisatio uralmát a békeszerződésekben tervezett államalakulatokkal megóvni nem lehet. Nem mi vittük erőszakos túlzásba a nemzeti eszmét, hanem azok, a kiket fölöttünk diadalmaskodni hagsynak; mi csak most tanuljuk meg saját sorsunkból, hogy mi az az elnyomása a nemzeteknek, a mellyel bennünket vádoltak ellenségeink.

kormányfőt mélyen tisztelte és európai formátumú államférfinak tartotta.

Berzeviczy a két világháború közötti időszakban pártpolitikai szerepet nem vállalt, mert megítélése szerint egyetlen párt sem felelt meg teljesen az ő konzervatív-liberális elveinek. A sajtóban, illetőleg a Bethlen István által 1927-ben az egykori főrendiház örökébe szervezett felsőházban – ahol az MTA elnökeként foglalhatott helyet – viszont rendszeresen felszólalt az ország sorsát érintő kérdésekben.

A trianoni békeszerződés revíziója ügyében, amely akkoriban a magyar politika sarokköve volt, kezdetben pragmatikus álláspontra helyezkedett. Az 1920-as évek első felében még többnyire azzal érvelt, hogy bármennyire

is méltánytalan e békemű hazánkra nézve, nehéz gazdasági helyzetünkben, valamint nagyhatalmi támogatás hiányában ideiglenesen tudomásul kell vennünk a status quót. 1927-től, miután a magyar külpolitika aktívabbá vált, az ő nézeteiben is változás következett be: egyre többször kezdte nyíltan hangoztatni a revízió szükségességét. A magyar társadalom nagyobbik részéhez hasonlóan az integrális revíziót, azaz az összes elcsatolt terület visszaszerzését tekintette ideálisnak. A nagyrevíziót a Párizs környéki rendezéssel ugyancsak elégedetlen Olaszország támogatásával kívánta elérni (békés eszközökkel), ellenben a hitleri Németország szövetségétől már óva intette a magyar politikai vezetést.

A királykérdésben legitimista nézeteket képviselt, de nem tartozott a legitimista csoport kemény magjához. Tudta, hogy a Habsburg-családból származó személy addig biztosan nem ülhet ismét az ország trónján, ameddig azt a környező országok s főképpen a nagyhatalmak nem támogatják. A Habsburgok 1921-es trónfosztásáról úgy tartotta, hogy nem a magyar nemzet szabad akaratából történt, hanem a külső hatalmak kényszerítették ki a Nemzetgyűléstől.

A választójog kiszélesítését 1918 előtt nem látta időszerűnek. Azt a soknemzetiségű Magyarországon csak abban az esetben vélte indokoltnak, ha biztosítva marad az állam „magyar nemzeti jellege”. A világháború után el-

MEGEMLEKEZÉS GRÓF TISZA ISTVÁN RÓL

ÜNNEPI BESZÉD GRÓF TISZA ISTVÁN DEBRECENI SZOBRÁNAK LELEPLEZÉSEKOR,
1926. OKTÓBER 17-ÉN

Mi az az eszme, amelyet számunkra Tisza István megszemélyesít, az ő élete példáz? A haza önzetlen és önfeláldozó szeretete, mely az egyéni életet és jólétet csak betétnek tekinti, amelyet a haza sorsa érdekében minden percben kockára tenni kész, amelyet a veszteség veszélye elől soha vissza nem von, amelynek gyarapítására soha nem gondol.

Az eszme, az elv, melyet Tisza István képviselt s amelynek magát feláldozta, a meggyőződés követésének az az elszánt bátorsága, amely bár nem közönyös a népszerűség iránt, ha kell, tudja megvetni azt. [...]

Az a népszerűtlenség, amely életében üldözte, soha meg nem tántorította őt útja követésében, sohasem keserítette el, sohasem hangolta gyűlöletre. Őt sokan gyűlölték, ő nem gyűlölt senkit; ostromozta azokat a tévedéseket, amelyeket a közérdekre nézve veszélyesnek látott, tudott erőszakos is lenni az oly törekvések megfékezésében, amelyek a hazát fenyegetik: az emberekben, kikkel szemben állott, azért ő mégis mindig csak megtérítendő eltévelyedetteket látott, nem ellenségeket, kiken bosszút kell állani; főtörekvése volt: meggyőzni, ha ez lehetetlen volt, legyőzni, de sohasem megsemmisíteni.

Ez a lelki nemesség nyilvánult meg elfogulatlanágában; őt politikai ellenfeleitől mindig csak a véleménykülönbség és a haza féltett érdeke választotta el; osztály, faj, vallás szerinti megkülönböztetést nem ismert.

sőként a nőekkel kapcsolatban vetette fel, hogy a konfliktus során a sebesültek ápolása, a hadifoglyok gondozása és a jótékonyági akciók terén a nők számos jelét adták kitartásuknak és tetterejüknek, amivel rászolgáltak a szavazati jogra. A '30-as évek elejétől fogva aztán – miután a választásokon történt hivatali visszaélések megbotránkozatták – mind több megnyilatkozásában érvelt az általános és titkos szavazati jog bevezetése mellett, amellyel szerinte elkerülhető lenne a választások hatósági befolyásolása.

A választójoghoz hasonlóan kezdetben a zsidókérdésben is elmozdulás volt megfigyelhető a dualizmus kori álláspontjához képest. A hazai zsidósággal kapcsolatos nézetei az első világhá-

A MAGYAR BOLSEVISTÁKRÓL

BERZEVICZY LESÚJTÓ VÉLEMÉNYE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG VEZETŐIRŐL A GRATZ GUSZTÁV SZERKESZTETTE, *A BOLSEVIZMUS MAGYARORSZÁGON* CÍMŰ TANULMÁNYKÖTET HASÁBJAIN

Abban a társaságban, amely a körülmények szerencsétlen találkozására, az antant elvakult igazságtalanságára, a magyar nemzetnek a kétségbeeséstől való fásultsága s a március 21-iki forradalmat megelőző kormány könnyelműsége vagy gyávasága következtében a hatalmat ez országban magához ragadta, közveszélyes örültek mellett voltak kétségkívül nagytehetségű, nem közönséges készülségű s értékes energiával bíró emberek is; voltak végül meggyőződésnélküli korrupt alkalmazkodók és kapaszkodók; de egy dologban megegyeztek mind: hogy nem volt se lelkiismeret, se hazafiságuk. S azonkívül volt még egy uralkodó jellemvonása ennek a kormányzatnak, amely szomorúan különbözteti meg más, talán vérengzőbb, talán még kártékonyabb terroristák uralmától, az, hogy minden igazi, tiszta fanatizmus híján az ügyis rövid idejűnek ígérkező hatalom minél teljesebb kiélvezésére s mindenekfölött minél több pénz összeharócsolására irányult. Uralkodjunk és zsebeljünk! ezt a jelszót lehetett volna a magyar szovjetház kapujára írni.

ború, valamint az azt követő összeomlás éveit változtak meg, amikor a társadalmi feszültségek kiélezték a zsidók és nem zsidók közti ellentéteket. Míg korábban egyértelműen kiállt a polgári jogegyenlőség oldalán, 1920 őszén már nem foglalt nyíltan állást az 1920. évi XXV. törvénycikk, azaz az ún. numerus clausus törvénybe iktatása ellen. Nem sokkal később azonban olyan nyilatkozatokat tett, amelyek arra engednek következtetni, hogy elítélte az egyetemi hallgatók létszámát vallási és nemzetiségi aránnyal összefüggésben szabályozó rendelkezést. 1928 tavaszán, a jogszabály módosításának felsejőhízi vitáján pedig a numerus clausus megváltoztatása érdekében szólalt fel. Elutasította az

antiszemizmust, majd később a faji gondolatot.

Külpolitikai téren is komoly aktivitást fejtett ki. A dualizmus időszakában tagjává választotta a Turáni Társaság, az Interparlamentáris Unió Magyar Nemzeti Csoportja és a hágai Állandó Nemzetközi Választott Biróság. A külügyi szolgálatban a két világháború közötti időszakban teljesedett ki igazán, amikor a Népszövetségben, illetve az Interparlamentáris Unióban is a magyar érdekek aktív képviselője lett. Az Interparlamentáris Unió Magyar Nemzeti Csoportjának elnöke is volt 1921-től 1934-ig. Mindkét nemzetközi szervezetben a határon túli magyar kisebbségek és az általános lefegyverzés kapcsán szólalt fel a legtöbbször. Következésképpen kiállt amellett, hogy a béke megóvása érdekében ne csak az első világháborúban vesztes államok, hanem a győztesek is csökkentsék fegyverezését mértékét. Megpróbált érvényt szerezni annak a törekvésnek is, hogy a honi szépirodalmi és tudományos munkák minél nagyobb számban jussanak el az utódállamok területén kisebbségi sorsra jutott magyarsághoz.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELÉN

Berzeviczy Albert 1905-től 1936-ig irányította a Magyar Tudományos Akadémiát. Ezzel mindmáig ő számít az MTA leghosszabb ideig hivatalban lévő elnökének.

Művészettörténeti és publicisztikai munkássága elismeréseként 1904 májusában lett a tudós társaság tiszteleti tagja, Kautz Gyula jogtudós-közgazdász ajánlására. Még ugyanebben az évben helyet kapott az Akadémia Igazgatótanácsában is. A nyár végén ugyanis elhunyt a testület egyik tagja, Császka György kalocsai érsek, és akkoriban a szokásjog szerint üresedés esetén a közoktatási minisztert tisztelték meg az igazgatótanács tagi címmel. Eötvös Loránd lemondását követően pedig, 1905. november 27-én megválasztották az MTA elnökének is.

Az MTA élén kezdettől fogva az intézmény anyagi helyzetének javítására törekedett. Mivel az Akadémia adósállománya 1906-ban 104 ezer koronára rúgott, takarékosági intézkedéseket vezetett be. Ezek ugyan sok esetben elégedetlenséget szültek a különböző akadémiai osztályokon, ám hatásukra a vezetőségnek az elkövet-

kezendő években sikerült nagyjából egyensúlyban tartania a költségvetést. Az 1912. évi büdzsé például 3 ezer koronás aktívummal zárult, míg a következő esztendő nullszaldós volt.

1911-ben szorgalmazta, hogy az Akadémia égisze alatt kezdődjenek kutatások a szomszédos balkáni népek földrajzi, néprajzi, nyelvészeti és történeti viszonyainak pontosabb megismerésére. Javaslatát végül 1914-ben realizálódott, amikor megalakult az MTA Balkáni Bizottsága. Két évvel később pedig az Akadémia üléstermében jött létre a Magyar Keleti Kultúrközpont, amely egyebek mellett a bolgár–török kapcsolatok ápolását, a gazdasági terjeszkedés elősegítését, továbbá a bolgár és török diákok magyarországi fogadását és tanítását tűzte ki céljaként.

Az első világháború kitörése után a háttország erőfeszítéseiből az Akadémia is kivette a részét. Berzeviczy 1914 októberében jelentette be, hogy az intézmény 20 ezer koronát ajánl fel a Magyar Vöröskereszt számára, a következő hónapban pedig az igazgatótanácsban 200 ezer koronás hadikölcsön jegyzésére tett javaslatot. Előterjesztését a testület élénk helyeslés mellett fogadta el, és az Akadémia a következő években még hét hasonló összegű hadikölcsönt jegyzett.

A világháborús összeomlás, illetve az őszirózsás forradalom sodrában az Akadémia is igyekezett alkalmazkodni a megváltozott viszonyokhoz. Ennek jeleként Berzeviczy, valamint Heinrich Gusztáv főtitkár 1918. november 6-án megjelent az új hatalmi szerv, a Magyar Nemzeti Tanács előtt, és a tudós társaság nevében kérte „*a maga tudományos működése számára annak hathatós oltalmát*”. Decemberben pedig az MTA Sebestyén Gyula folklorista indítványára az intézmény külföldi társakadémiaihoz körlevelet intézett, melyben a Magyarország feldarabolása mellett felhozott érveket – például a nemzetiségekkel szembeni méltánytalan bánásmódot – igyekezett megcáfolni, és hivatkozott hazánk megbonthatatlan gazdasági-földrajzi egységére, valamint arra, hogy a török elleni küzdelmek idején a magyarság volt a keresztény Európa védőpajza.

Az 1919 márciusában hatalomra került Magyarországi Tanácsköztársaság az Akadémiát „reakciónak” ítélte, és a működését 1919 áprilisában rendeleti úton határozatlan időre felfüggesztette. Székházát a rendőrséget és a csendőrséget felváltó Vörös Őrség rendelkezé-

sére bocsátotta. A proletárdiktatúra bukását követően, 1919 augusztusában Berzeviczy elnöki jelentést terjesztett a tagság elé, amelyben kárhoztatta a kommünt, amiért akadémiai épületeket foglalt le, értékpapírokat kobzott el, valamint akadémikusokat tartóztattott le. Véleménye szerint az Akadémiának okulnia kell a megelőző hónapok keserű tapasztalataiból, és résen kell lennie „*a szellemi téren csak a bomlás és rombolás céljait szolgáló szélsőséges destruktív irányzatokkal szemben, és hirdetniünk kell az elfogulatlan és pártatlan, a szabad, igaz és tárgyilagos, de a hazaszeretetet és nemzeti érzést soha meg nem tagadó, a társadalom és állam szilárd alapjait aqyrémekek kedvéért soha fel nem áldozó tudományt*”.

A politikai összeomlással egyidejűleg bekövetkezett gazdasági válság rendkívül súlyosan érintette az Akadémiát. Az intézmény vagyonának értékpapírokból és hadikötvényekből fekvő része a magas infláció miatt értékét veszítette. A papír- és nyomdai árak meredek emelkedése szintén komoly nehézségeket jelentett. Az MTA csökkenő bevételei a működési költségeket is nehezen fedezték, így könyvtárgyarapításra, illetve külföldi könyvek és folyóiratok vásárlására gondolni sem lehetett. 1920 májusában Berzeviczy ezért azzal a kéréssel fordult Korányi Frigyes pénzügyminiszterhez, hogy a megnövekedett infláció okán emelje fel a tudós társaság számára folyósított évi 126 ezer koronás államsegély összegét. Mielőtt azonban az államháztartás ingatag helyzete miatt aggódó Teleki-kormány döntött volna a megemelt támogatás folyósításáról, a sajtóban felszólítások jelentek meg az Akadémia megsegítésére. A nagyobb bankházaktól, törvényhatóságoktól, sőt még egyes vidéki iskolák diákjaitól is érkeztek felajánlások. Fél év alatt több mint négy millió korona gyűlt össze, amivel sikerült konzolidálni az MTA anyagi helyzetét.

A két világháború között azonban nem ez volt az egyetlen alkalom, amikor az Akadémia nagyobb összegeket kapott magánszemélyektől. 1928 nyarán ugyanis megörökölte gróf Vigyázó Ferenc közel 29 millió pengős vagyonát. Berzeviczyt memoárja szerint ebben az időben rengetegen keresték fel az ügyben, hogy biztosítson nekik állást „*a világ leggazdagabb akadémiáján*”. A különféle hagyatéki perek lefolytatása után az MTA az eredeti összvagyon háromnegyedét tarthatta meg. A gróf végrendelete szerint öröksége jövedel-

méből az Akadémia évente 40%-ot fordíthatott „nemzeti célra”. Ebből a tésztület a *Magyar etimológiai szótár* kiadását, valamint a *Magyar nép irodalmi könyvtára* címmel irodalmunk klasszikusainak megjelentetését finanszírozta.

A régi akadémiai szakbizottságok fokozatosan megélnékültek, ám mellettük újak is alakultak. 1931 májusában például nyelvünk védelme és ápolása céljából létrejött az MTA Nyelvművelő Szakosztálya, amely 1932-től *Magyarosan* címmel nyelvművelő folyóiratot indított. Az intézményen belül továbbra is a humán és társadalomtudományok töltötték be a vezető szerepet, s emiatt a természettudományok lemaradása mind nyilvánvalóbbá vált abban a korban, amikor világszerte azok előretérése és erőteljes differenciálódása volt tapasztalható.

Berzeviczy konzervatív szellemben vezette az Akadémiát a Horthy-korszakban. Ennek következtében az 1920-as években eltávolodott az intézménytől számos, az akadémiai tudományosság vonzáskörében működő, de a modern követelményeket követni szándékozó szaktudós: Király György filológus, Révay József író és klasszika-filológus, Fülep Lajos művészetfilozófus stb. A fiatalabb akadémikusgeneráció változásokat, bizonyos mérvű modernizációt szorgalmazó tagjai (Hóman Bálint, Szeffű Gyula, Hajnal István, Mályusz Elemér) pedig csak az 1930-as évektől kezdték befolyásolni az Akadémia légkörét.

1935 novemberében Berzeviczy magas korára, illetőleg romló egészségi állapotára hivatkozva lemondott a Magyar Tudományos Akadémia vezetéséről, éppen akkor, amikor megválasztásának harmincadik évfordulóját ünnepelték. Tagtársainak ekkor azonban még sikerült maradásra bírniuk. Végül 1936. március 10-én Habsburg József főherceget választották utódául. Másnap levelet kapott Horthy Miklóstól, amelyben a kormányzó „*teljes elismerését*” fejezte ki az Akadémia élén három évtizeden keresztül kifejtett „*önzetlen és fáradhatatlan*” munkájáért.

A KULTURÁLIS ÉLET GRAND OLD MANJE

Tudományszervezői és történetírói tevékenységét Berzeviczy Albert a Horthy-korszakban is folytatta. 1920 májusában alapító elnöke lett a Corvin Mátyás Magyar–Olasz Tudományos,

Rajta kívül lírai költészetünk másik kiemelkedő alakjának Arany Jánost tekintette. Kettejük mellett nagyra becsülte Kazinczy Ferencet, illetve a romantikus népi-nemzeti költészet neves képviselőjét, Tompa Mihályt. Nagy íróink közül mindenekelőtt Jókai Mórt kedvelte, akit világirodalmi színvonalúnak nevezett. A kortárs írók közül pedig a legkiválóbbnak Herczeg Ferencet, a Horthy-korszak konzervatív irodalmának koránázatlan királyát ismerte el. Úgy vélte, hogy „az írás művésze, ő a legkiválóbb pályatársai között”.

1922 és 1937 között négy részletben (az utolsót posztumusz) adta közre a történetírói munkássága csúcsát jelentő, *Az absolutismus kora Magyarországon 1849–1865* című művét. A rendkívül adatgazdag könyvsorozat sokáig kánonalkotónak számított, és még napjainkban is alpműként hivatkoznak rá a korszakkal foglalkozó történészek. Írásában az újabszolutizmus időszakát egy jogalap nélküli, céltalan rendszerként jellemezte, amikor a nemzet legkiválóbbjait börtönbe vetették, és gazdasági, kulturális vagy éppen társadalmi téren nem igazán történtek előremutató lépések az országban. Könyveiben nagy hangsúlyt fektetett a passzív ellenállás jelentőségére, amelyet azonban a legfrissebb történeti kutatások – Berzeviczy más állításaival egyetemben – már inkább árnyalnak.

1930-ban Berzeviczy az elsők között vehette át Horthy Miklóstól a Corvinlánc kitüntetést, amely a korszak legrangosabb állami elismerésének számított, azoknak az íróknak, művészeknek és tudósoknak ítélték oda, akik a magyar művelődés, illetve szellemi élet terén kimagasló érdemeket szereztek. S mi sem bizonyítja jobban, hogy a „márványarcú” miniszter egész életét a magyar kultúra és tudományosság szolgálatának szentelte, mint utolsó szavai, amelyek a halálos ágya mellett jelen lévők visszaemlékezése szerint az alábbiak voltak: „magyar... kultúra... tudomány... győzelme... magyar...” Berzeviczy Albert Budapesten hunyt el 1936. március 22-én. Végakarátának megfelelően holttestét először az MTA palotájának előcsarnokában ravatalozták fel március 24-én, majd egy nappal később szállították át végső nyughelyére, a berzevicei családi sírboltba. ♦

Irodalmi, Művészeti és Társadalmi Egyesületnek. E társaság legfőbb céljaként a két ország közötti tudományos és kulturális kapcsolatok fejlesztését és ápolását jelölte meg. Az egyesület *Corvina* címmel adott ki olasz nyelvű folyóiratot. Az olasz kultúra és történelem iránt szenvedélyesen érdeklődő, illetve a magyar–olasz kapcsolatok vezéralakjának számító Berzeviczy haláláig állt a Corvin Mátyás Társaság élén.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Corvin Mátyás Társaság mellett 1923 februárjától a Kisfaludy Társaság elnöki tisztségét is betöltötte. Legemlékezetesebb elnöki beszédét 1927. február 6-án mondta el az egyesület 80. ünnepi közülésén. Ebben annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a magyar irodalom belül tagadhatatlanul „*bizonyos szakadás*” van. Élesen elkülönül egymástól a nemzeti-konzervatív vonulat, illetve egy liberálisabb-kozmozpolitább áramlat, amelyik „*nem szeret különbsé-*

get tenni hazai és külföldi befolyás, példa, szellem között”. Utóbbi irányzat kétségekívül legkiválóbb képviselője Ady Endre, akiről úgy tartotta, hogy „*egy gyászos kor szomorú és sajnálatraméltó költője*” volt. Szavaiból pillanatok alatt hatalmas botrány kerekedett. Az irodalmi közélet baloldaláról kemény támadások érték, míg a konzervatív térfél kiállt mellette. Kritikája ellenére Berzeviczyben megvolt a szándék irodalmunk megosztottságának meghaladására. Ennek jeleként 1930-ban az ő javaslatára lett a Kisfaludy Társaság tagja Babits Mihály, a modern polgári liberalizmus eszmevilágát képviselő *Nyugat* egyik szerkesztője. Még ugyanabban az évben felvételt nyert Kosztolányi Dezső, a *Nyugat* első nemzedékének egyik emblemikus alakja is.

Berzeviczy egyéni ízléséhez legközelebb a 18–19. századi klasszikus íróink és költőink álltak. A legnagyobb lírai költőnknek Petőfi Sándort tartotta.